

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 57-58 (2021)

Διασαφήσεις περί του Γεράσιμου Ζαλογγίτη

Σπυρίδων Σκλαβενίτης, Αντιγόνη Δήμα

doi: [10.12681/prch.36430](https://doi.org/10.12681/prch.36430)

Copyright © 2021, Σπυρίδων Α. Σκλαβενίτης, Αντιγόνη Δήμα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σκλαβενίτης Σ., & Δήμα Α. (2024). Διασαφήσεις περί του Γεράσιμου Ζαλογγίτη. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 217–226. <https://doi.org/10.12681/prch.36430>

Διασαφήσεις περί του Γεράσιμου Ζαλογγίτη

Ενα από τα πρόσωπα που συσχετίζουν την Πρέβεζα με την Ελληνική Επανάσταση, είναι ο ιερωμένος Γεράσιμος Ζαλογγίτης, ο οποίος βρισκόταν στο Μεσολόγγι κατά την εποχή της Εξόδου. Η περίπτωση του έχει καταγραφεί στην πρεβεζάνικη βιβλιογραφία, ωστόσο στις σχετικές αναφορές παρουσιάζονται προβλήματα και παρανοήσεις. Για τον λόγο αυτό αποφασίσαμε να επανεξετάσουμε τις πηγές και τη βιβλιογραφία, προκειμένου να θέσουμε την περίπτωση του στις πραγματικές της διαστάσεις.

Καταρχάς, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το επώνυμο ή η προσωνυμία «Ζαλογγίτης» παραπέμπει σε γεωγραφική προέλευση –και συγκεκριμένα στο Ζάλογο που ανήκει στην ευρύτερη περιοχή της Πρέβεζας. Το προσωνύμιο Ζαλογγίτης, λοιπόν, θα μπορούσε να υιοθετηθεί ή να αποδοθεί σε πρόσωπο/οικογένεια, η καταγωγή της οποίας σχετίζεται με την περιοχή του Ζαλόγγου. Τα πρόσωπα ή η οικογένεια ενδεχομένως είχαν άλλο οικογενειακό επώνυμο, το οποίο κάποια στιγμή αντικαταστάθηκε από την προσωνυμία Ζαλογγίτης, η οποία πλέον μετατράπηκε σε οικογενειακό επώνυμο, διαδικασία η οποία θα συνέβη σε εύλογο βάθος χρόνου. Δεν αποκλείεται πάντως και η περίπτωση άτομα ή οικογένειες να χρησιμοποιούν ως προσωνύμιο τη λέξη Ζαλογγίτης, χωρίς να έχουν απολέσει το κανονικό τους επώνυμο. Τέλος, η ύπαρξη και λειτουργία ομώνυμης μονής στη συγκεκριμένη περιοχή έχει ως αποτέλεσμα να συναντάμε μέλη της μοναστικής κοινότητας με την προσωνυμία «Ζαλογγίτης».

Από τα παραπάνω διακρίνουμε τρεις διαφορετικές περιπτώσεις Ζαλογγιτών, για τις οποίες έχουμε αντίστοιχα παραδείγματα. Ξεκινώντας από την τελευταία, διαπιστώνουμε ότι ο ηγούμενος της μονής Ζαλόγγου Ιωσήφ (Γκινάκας¹) προσφωνείται σε επιστολή του 1788 ως Ζαλογγίτης.² Επιπλέον, σε απογραφή ναών και κληρικών στη βενετοκρατούμενη Πρέβεζα, ένας από τους εφημερίους του ναού του Αγίου Νικολάου του Νέου ονομάζεται Νεκτάριος Ζαλογγίτης.³ Προφανώς αυτό δεν είναι το οικογενειακό του επώνυμο αλλά η ιδιότητά του ως μοναχού της συγκεκριμένης μονής, καθώς ένας από τους κτήτορες του συγκεκριμένου ναού

¹ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ 1960, 118.

² ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ 1960, 114.

³ ΚΑΡΥΔΗΣ 2019, 74.

ήταν ο ηγούμενος της μονής Ζαλόγγου Χρύσανθος,⁴ γεγονός που υποδεικνύει ότι από τη μονή προερχόταν και ένας τουλάχιστον εφημέριος του ναού.

Ως προς τη δεύτερη περίπτωση, διαπιστώνουμε ότι σε αίτηση συγγενούς αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης αυτοί αναφέρονται ως Ζαλογγίτες, σημειώνεται όμως και το πραγματικό τους επώνυμο, που είναι Καγκιούζη.⁵ Η καταγωγή των συγκεκριμένων από την περιοχή του Ζαλόγγου προσθέτει στο οικογενειακό τους επώνυμο έναν γεωγραφικό προσδιορισμό προέλευσης, που τείνει να κυριαρχήσει, καθώς με αυτόν καταχωρίστηκαν στη βιβλιογραφία.

Τέλος, ως προς την πρώτη περίπτωση, στην οποία θεωρούμε ότι ανήκει και ο Γεράσιμος Ζαλογγίτης, ο γεωγραφικός προσδιορισμός έχει πάρει τη θέση του επωνύμου ήδη από την εποχή της βενετοκρατίας για μια συγκεκριμένη οικογένεια που είναι εγκατεστημένη στην Πρέβεζα και έχει στην ιδιοκτησία της τον ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, γνωστό ως «Παναγία των Ξένων». Σύμφωνα με την προαναφερθείσα απογραφή, εφημέριοι εκεί είναι οι ιερείς Χρήστος και ο γιος του Δημήτριος Ζαλογγίτης.⁶ Τόσο αυτοί όσο και άλλα μέλη της οικογένειας –λαϊκοί, όχι κληρικοί– μαρτυρούνται στις πράξεις διαφόρων συμβολαιογράφων, που απόκεινται στο πλούσιο αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης. Προφανώς απόγονός τους είναι και ο ιερέας Ανδρέας Ζαλογγίτης που εμφανίζεται το 1871 σε έγγραφο σχετιζόμενο με την πραγματοποίηση εράνου για την ανέγερση της Παναγίας των Ξένων, και στον οποίο 20 χρόνια αργότερα ανατίθενται από τη Δημογεροντία της πόλης καθήκοντα αρχιερατικού επιτρόπου.⁷ Από το αρχείο αυτής της οικογένειας προέρχεται και η γνωστή επιστολή⁸ του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού προς τους κατοίκους της Πρέβεζας σχετικά με την ίδρυση σχολείου στην πόλη.⁹

Μετά τις παραπάνω διευκρινίσεις, θα περάσουμε στην επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για την περίπτωση του Γεράσιμου Ζαλογγίτη. Μνεία σε αυτόν εντοπίζεται στο έργο του κληρικού Αμβροσίου Φραντζή και αυτή γίνεται σε συνδυασμό με την αναφορά στον μαρτυρικό επίσκοπο Ρωγών Ιωσήφ, ο οποίος είχε μαζί του «(...) συμπράκτορα και συμμετόχον εις τὰ δεινὰ καὶ τὸν Ἀρχιδιάκονον τοῦ Ἀκαρνανίας Γεράσιμον Ζαλογγίτην (...)».¹⁰ Για την τύχη του μετά την Ἔξοδο δεν δίνεται καμιά πληροφορία, ούτε καν στη σχετική υποσημείωση, όπου αναφέρεται ότι «Ὅχι δὲ μόνον ὁ Ἀρχιδιάκονος οὗτος συνηγωνίζετο καρτερικῶς ἀλλὰ καὶ

⁴ ΚΑΡΥΔΗΣ 2019, 73.

⁵ ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ 2021.

⁶ ΚΑΡΥΔΗΣ 2019, 75.

⁷ ΒΙΤΑΛΗΣ 1958, 769.

⁸ Η επιστολή σήμερα απόκειται στην Κεντρική Υπηρεσία των ΓΑΚ. Πωλήθηκε από τον Πρεβεζάνο δημοσιογράφο Ιωάννη Τάλλαρο. Ο Βασιλάς μαρτυρεί ότι είχε δει την επιστολή στο σπίτι του Τάλλαρου και ότι αυτή «ήταν άλλοτε κτήμα της οικογένειας Ζαλογγίτου». Βλ. ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 119.

⁹ Σχετικά με το σχολείο αυτό βλ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ 2010, 308, όπου και η σχετική παλαιότερη βιβλιογραφία.

¹⁰ ΦΡΑΝΤΖΗΣ 1839, 417.

ἅπασα ἡ οἰκογένειά του, φονευθέντων καὶ δύο ἀδελφῶν του ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς πόλεως κατοίκων».

Ἄλλα ἐντυπα τεκμήρια τοῦ 19ου αἰῶνα ἐπιβεβαιώνουν ὅτι ὁ Γεράσιμος Ζαλογγίτης ἦταν κληρικός που συμμετείχε στον Ἀγώνα ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπέζησε τῆς Ἐξόδου. Καταρχὰς ἀναφέρεται στον κατάλογο τῶν συνταξιοδοτούμενων ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν «διὰ τὰς ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπηρεσίας του», σύμφωνα με τὸ υπ' αριθ. 1465 (13/25.7.1838) Βασιλικὸ Διάταγμα.¹¹ Ὡς τόπος καταγωγῆς του ἀναφέρεται ἡ Πρέβεζα καὶ τὸ ποσὸ τῆς σύνταξής του ὀρίζεται μηνιαίως σὲ 100 δραχμῆς. Επιπλέον, ὁ Ζαλογγίτης ἐμφανίζεται στον κατάλογο συνδρομητῶν τριῶν τουλάχιστον ἐκδόσεων.¹²

Τὸν 20ὸ αἰῶνα, ὁ Κ. Κώνστας ἐκδίδοντας ἔγγραφο¹³ τοῦ 1835, που φέρει τὴν υπογραφή τοῦ Γεράσιμου Ζαλογγίτη, υπομνηματίζει¹⁴ σημειώνοντας ὅτι ὀνομαζόταν ἐπεὶ ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸ Ζάλογγο, ὅτι ἀπὸ τὸ 1835 ἦταν ἀρχιδιάκονος καὶ ὅτι διετέλεσε δύο φορές πρόεδρος τῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Μητροπόλεως Αἰτωλοακαρνανίας κατὰ τὶς περιόδους 1838-1842 καὶ 1847-1852.

Στὴν πρεβεζάνικη βιβλιογραφία, ὠστόσο, φαίνεται νὰ δημιουργεῖται σύγχυση γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπο που βρέθηκε στὸ Μεσολόγγι κατὰ τὴν Ἐξοδο καὶ τὴν τύχη του μετὰ τὴν πτώση τῆς πόλης. Ἡ πρώτη σχετικὴ ἀναφορὰ στὴν παρουσία Πρεβεζάνου κληρικοῦ στὸ Μεσολόγγι ἐντοπίζεται στὴν ἀρθρογραφία τοῦ λογίου Ἡλία Βασιλά.¹⁵ Ὁ ἴδιος, σὲ ἐπόμενο ἀρθρο του καὶ ἔχοντας ὑπόψη τὸ ἀρθρο τοῦ Κ. Κώνστα, καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ πολιορκηθεὶς μέσα στὸ Μεσολόγγι» ἦταν ὁ Δημήτριος καὶ ὄχι ὁ Γεράσιμος Ζαλογγίτης. Ἐδῶ, βέβαια, διαπιστώνει καὶ ὁ ἴδιος ἓνα πρόβλημα, καθὼς ὁ Παναγιώτης Ἀραβαντινός,¹⁶ σὲ ἀναφορὰ τοῦ στον Δημήτριο, παραδίδει ὡς ἔτος θανάτου του τὸ 1817. Ὁ Βασιλάς σημειώνει ὅτι, ἀν ἰσχύει αὐτὴ ἡ χρονολογία, τότε ὁ Δημήτριος δὲν συγκαταλέγεται στους πολιορκημένους. Ὡστόσο, φαίνεται ὅτι δὲν υἱοθετεῖ αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴ, ἀλλὰ, ἀντιθέτως, υποθέτει ὅτι ἔχει παρερσφήσει χρονολογικὸ λάθος καὶ ὅτι ὁ Δημήτριος δὲν πέθανε τὸ 1817

¹¹ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ [1850], 13.

¹² ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ 1837, 228· ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ 1845, 444· ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ 1851, 393.

¹³ Τὸ ἔγγραφο ἀφορᾷ διαρπαγῆντα ἀντικείμενα τῆς θανούσας κυράς Βασιλικῆς, συζύγου τοῦ Ἀλή πασά. Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Κώνστα καὶ ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Βασιλά. Βλ. ΚΩΝΣΤΑΣ 1954, 262· πρβλ. ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 418-419.

¹⁴ ΚΩΝΣΤΑΣ 1954, 262, ὑποσ. 8.

¹⁵ Ἡ ἀναφορὰ ἐντοπίζεται στὸ ἀρθρο τοῦ Βασιλά «Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς στὴν Πρέβεζα», που δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν *Φωνὴ τῆς Πρεβέζης* στις 20.7.1957. Δυστυχῶς δὲν κατορθώσαμε νὰ ἐντοπίσουμε αὐτὴν τὴ δημοσίευση, ὥστε νὰ διαπιστώσουμε με ποῖον τρόπο γίνεται ἀναφορὰ στὸν Ζαλογγίτη. Στὴ συλλογὴ τῶν *Ἀπάντων* τοῦ Βασιλά ἀνατυπώνεται νεότερη καὶ πληρέστερη μορφή τοῦ ἀρθρου αὐτοῦ, στὴν ὁποία δὲν ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ ὁ Ζαλογγίτης. Βλ. ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 119. Ὡστόσο, ὁ Βιτάλης, κάνοντας λόγο γιὰ τὴν ἐθνικὴ δράση τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς Ζαλόγγου, ἀναφέρεται σὲ ἓναν Ἰωάννη καὶ ἓναν Δημήτριο Ζαλογγίτη, γιὰ τοὺς ὁποίους παραπέμπει στὸ δημοσίευμα τοῦ Βασιλά στὴν ἐφημερίδα *Φωνὴ τῆς Πρεβέζης*. Βλ. ΒΙΤΑΛΗΣ 1959, 116, ὑποσ. 1.

¹⁶ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1960, 61-62.

αλλά το 1827. Αυτή η υπόθεση τον οδηγεί σε μια σειρά (αυθαίρετων και όπως θα αποδειχτεί λανθασμένων) υποθέσεων, ότι ο Δημήτριος δεν φονεύθηκε στο Μεσολόγγι αλλά επέζησε, αιχμαλωτίστηκε, μεταφέρθηκε στην Πρέβεζα, απελευθερώθηκε και πέθανε την επόμενη χρονιά.¹⁷ Σε αυτήν την άποψη μένει πιστός ο Βασιλάς όσες φορές επανέρχεται στο θέμα σε επόμενες δημοσιεύσεις. Οι αρχειακές πηγές πάντως δεν επιβεβαιώνουν την υπόθεση του Βασιλά ως προς τον χρόνο θανάτου του Δημητρίου Ζαλογγίτη, καθώς από μια πρόχειρη αναζήτηση στο νοταριακό αρχείο της Μητρόπολης Νικοπόλεως και Πρεβέζης εντοπίσαμε πράξη του 1823 στην οποία αναφέρεται ως ήδη τεθνεώς.

Σύμφωνα με τον Φιλάρετο Βιτάλη, ο Ζαλογγίτης βρισκόταν στο πλευρό του επισκόπου Ρωγών Ιωσήφ¹⁸ κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου και συγκαταλέγεται ανάμεσα σε όσους δεν ακολούθησαν την ηρωική Έξοδο αλλά αυτοθυσιάστηκαν μέσα στην πόλη.¹⁹ Ο Βιτάλης, στην πρώτη μνεία που κάνει στην περίπτωση του, τον αναφέρει ως Γεώργιο.²⁰ Ως πηγή χρησιμοποιεί άρθρο²¹ που δεν κατορθώσαμε να εντοπίσουμε, ώστε να διαπιστώσουμε αν η χρήση του ονόματος Γεώργιος είναι ηθελημένη ή αποτελεί τυπογραφική αβλεψία.

Κατά τον Βιτάλη, ο Γεράσιμος καταγόταν από την Πρέβεζα, αλλά παράλληλα ήταν και μοναχός της μονής Ζαλόγγου· δεν διευκρινίζει αν η προσωνυμία Ζαλογγίτης αποτελεί οικογενειακό επώνυμο ή αν σχετίζεται με την ιδιότητα του ως μέλους της συγκεκριμένης μοναστικής αδελφότητας.²² Τέλος, δεν φαίνεται να προβληματίζεται από τις πηγές που μαρτυρούν την παρουσία του Γεράσιμου Ζαλογγίτη μετά τα γεγονότα της Εξόδου. Μάλιστα, πολύ αργότερα, εκδίδοντας νέα έγγραφα τα οποία αναφέρονται σε αυτόν,²³ στο πλαίσιο της ευρύτερης εργασίας του για τον κώδικα της Θεοφανείου Σχολής, υποθέτει ότι πρόκειται και κάποιον «ἀπόγονον τοῦ ἔθνικοῦ ἥρωος» (!), παραβλέποντας ότι πρόκειται για αρχιμανδρίτη, επομένως δεν θα μπορούσε να έχει απογόνους.

¹⁷ ΒΑΣΙΛΑΣ 2012, 419.

¹⁸ Για τον Ρωγών Ιωσήφ βλ. ΒΙΤΑΛΗΣ 1971.

¹⁹ ΒΙΤΑΛΗΣ 1971, 253· ΒΙΤΑΛΗΣ 1972, 82-83.

²⁰ ΒΙΤΑΛΗΣ 1959, 115.

²¹ Ο Βιτάλης παραπέμπει ως εξής: Ευαγγελάτου Χρήστου, ο Ιερός Κλήρος εις το πολιορκημένο Μεσολόγγι, εν περιόδ. «Τρείς Ιεράρχαι», ετ. ΜΗ΄ (1957), σελ. 85.

²² Στο πρώτο δημοσίευσμά του ο Βιτάλης σημειώνει ότι άλλοι δύο Ζαλογγίτες, δηλαδή μοναχοί της μονής Ζαλόγγου, ο Ιωάννης και ο Δημήτριος, αγωνίστηκαν και έπεσαν στην Έξοδο του Μεσολογγίου. Φαίνεται, δηλαδή, να εκλαμβάνει το «Ζαλογγίτης» όχι ως επώνυμο αλλά ως προσωνύμιο δηλωτικό της μοναστικής ιδιότητας των προσώπων. Βλ. ΒΙΤΑΛΗΣ 1959, 115-116. Αργότερα, σημειώνει ότι ο Γεράσιμος Ζαλογγίτης ήταν «Πρεβεζαίος» στην καταγωγή και ότι ο αδελφός του Κωνσταντίνος φονεύθηκε μαχόμενος το 1823 κατά την Επανάσταση. Βλ. ΒΙΤΑΛΗΣ 1972, 82, υποσ. 15. Η αναφορά στον Κωνσταντίνο (Ζαλογγίτη), έστω και σιωπηρά, χωρίς μνεία του όρου Ζαλογγίτης, υποδηλώνει μια σιωπηρή αποδοχή ότι πρόκειται για οικογενειακό επώνυμο.

²³ ΒΙΤΑΛΗΣ 1980, 38.

Στη μεσολογγίτικη βιβλιογραφία, ωστόσο, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Στη μία και μοναδική έκδοση που μπορέσαμε να συμβουλευτούμε,²⁴ αναφέρεται ότι ο Γεράσιμος Ζαλογγίτης επέζησε της Εξόδου και μάλιστα πρωτοστάτησε στην ανακατασκευή του ναού της Αγίας Παρασκευής μετά την απελευθέρωση του Μεσολογγίου, το 1829. Ο Γεράσιμος αναφέρεται ως αρχιμανδρίτης και πρωτοσύγκελος του Πορφυρίου, μητροπολίτου Άρτης, ενώ το επώνυμό του ερμηνεύεται ως δηλωτικό της καταγωγής του. Τέλος, γίνεται μνεία σε άλλους δύο Ζαλογγίτες,²⁵ τον Γιάννη, εκατόνταρχο, που έπεσε κατά την Έξοδο, και τον αδελφό του Χρήστο, που σκοτώθηκε το 1823. Η σχέση τους με τον Γεράσιμο δεν προσδιορίζεται.

Θα κλείσουμε το σύντομο αυτό άρθρο παρουσιάζοντας ένα αρχειακό τεκμήριο που μας επιτρέπει να χρονολογήσουμε με σχετική ακρίβεια τον θάνατο του Ζαλογγίτη. Πρόκειται για τη διαθήκη του αρχιμανδρίτη Γεράσιμου Ζαλογγίτη, η οποία συντάχθηκε στο Μεσολόγγι από τον συμβολαιογράφο Αθανάσιο Παππαλουκά στις 20 Ιουνίου 1851. Η πρωτότυπη διαθήκη απόκειται στο Τμήμα ΓΑΚ Αιτωλοακαρνανίας, στο αρχείο του προαναφερθέντος συμβολαιογράφου. Στις 25 Ιουνίου 1851, προφανώς μετά τον θάνατο του διαθέτη, η διαθήκη «Εδημοσιεύθη εν τῇ δημοσίᾳ συνεδρίασει τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐν Μεσολογγίῳ Πρωτοδικῶν».

Στις 28 του ίδιου μήνα εκδόθηκε επικυρωμένο αντίγραφο της διαθήκης, το οποίο εντοπίστηκε στην Πρέβεζα και ανήκει πλέον στην οικογένεια Μίχα αποτελώντας μέρος της συλλογής του αείμνηστου Ελευθέριου Μίχα. Οι κυρίες Μαρία και Ελένη Μίχα έθεσαν το αντίγραφο στη διάθεση του Τμήματος ΓΑΚ Πρέβεζας προς ψηφιοποίηση. Τις ευχαριστούμε και από τη θέση αυτή για την πράξη τους.

Η διαθήκη ακολουθεί το τυπικό της διαδικασίας σύνταξης μιας νόμιμης διαθήκης. Συντάχθηκε στο σπίτι του διαθέτη, έπειτα από πρόσκληση του συμβολαιογράφου Αθανασίου Παππαλουκά από τον Ανθιμο Ιεροδιάκονο Μουσικό. Ως μάρτυρες παρίσταντο ο Σ. Θερινός, ο Κ. Αλεξανδρίδης, ο Κ. Μαχαλιώτης και ο Ανθιμος Ιεροδιάκονος Μουσικός. Ο Γεράσιμος Ζαλογγίτης όντας ασθενής με «σώας τας φρένας και καθαρὸν νοῦ», δηλώνει ότι συγχωρεί όλους τους χριστιανούς και αφήνει ως νόμιμο κληρονόμο όλης του της περιουσίας, κινητής και ακίνητης, τον αδελφό του Αντώνιο Ζαλογγίτη. Επιπροσθέτως, καθιστά υπεύθυνο τον κληρονόμο του να δώσει στον καθένα από τους άλλους αδελφούς του από 100 τάλιρα και στον ανιψιό του Σεραφείμ 60 τάλιρα. Επιπλέον, επιφορτίζει τον αδελφό του με την υποχρέωση να εκπληρώσει όλα τα ψυχικά χρέη που αρμόζουν στην ιεροσύνη του. Τέλος, δηλώνει ότι δεν επιθυμεί να αφήσει ελεημοσύνη σε φιλανθρωπικά ιδρύματα.

Η μνεία του Αντώνιου και του Σεραφείμ Ζαλογγίτη ως συγγενών του Γεράσι-

²⁴ ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ, ΜΕΓΑΡΙΔΗΣ & ΜΠΗΣΣΑ-ΣΤΑΦΥΛΑΚΗ 2004, 47. Σημειωτέον ότι στο συγκεκριμένο έργο δεν υπάρχει καμία παραπομπή στη βιβλιογραφία, πέρα από μια γενική παράθεση της στο τέλος της έκδοσης.

²⁵ Στην πραγματικότητα τα πρόσωπα στα οποία αναφέρονται οι συγγραφείς, είναι οι αγωνιστές Καγκιούζη, που χρησιμοποιούσαν το προσωνύμιο «Ζαλογγίτης». Βλ. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ 2021.

μου δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για το γεγονός ότι το «Ζαλογγίτης» αποτελεί πλέον το οικογενειακό τους επώνυμο και όχι δηλωτικό μοναστικής ιδιότητας ή καταγωγής. Ο Αντώνιος εντοπίζεται την περίοδο της δεκαετίας του 1840 να υπηρετεί ως υπάλληλος σε διάφορες θέσεις στην Αιτωλοακαρνανία. Ο Σεραφείμ, ωστόσο, ζούσε και εργαζόταν ως φαρμακοποιός στην Πρέβεζα, σύμφωνα με μαρτυρία συμβολαιογραφικής πράξης,²⁶ στην οποία υπογράφει ως μάρτυρας το 1856. Επιπλέον, την επόμενη χρονιά καταγράφεται στον κατάλογο των συνδρομητών έκδοσης του Παναγιώτη Αραβαντινού²⁷ μαζί με άλλους κατοίκους της πόλης.

Από τα παραπάνω εκτεθέντα θεωρούμε ότι καθίσταται σαφές ότι ο κληρικός που βρισκόταν στο Μεσολόγγι ήταν ο Γεράσιμος και όχι ο Δημήτριος Ζαλογγίτης, ότι το «Ζαλογγίτης» αποτελούσε οικογενειακό επώνυμο και όχι προσωνύμιο λόγω μοναστικής ιδιότητας ή γεωγραφικής προέλευσης, ότι δεν θυσιάστηκε κατά την Έξοδο αλλά επέζησε, και ότι ο θάνατος του μπορεί να προσδιοριστεί στο διάστημα μεταξύ 20 και 25 Ιουνίου 1851.

---

²⁶ Βλ. Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, Αρχείο Ε. Λαδιά, Συμβολαιογράφος Χ. Γερογιάννης, Κώδικας πράξεων 1853-1867, συμβόλαιο υπ' αριθ. 127, σ. 155-156.

²⁷ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ 1857, 415.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η διαθήκη του Γεράσιμου Ζαλογγίτη²⁸

ἀριθ. 11799

Σήμερον ἡμέραν Τετράδην, ὥραν ἑβδόμην π.μ. τὴν εἰκοστὴν Ἰουνίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ πρώτου ἔτους, ἐν Μεσολογγίῳ. Ὁ ἱεροδιάκονος κ(αἰ) μουσικὸς τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος κύριος Ἄνθιμος, κάτοικος ἐνταῦθα παρουσιασθεὶς αὐτοπροσώπως ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ Συμβολαιογράφου Μεσολογγίου Ἀθανασίου Παππαλουκά, κατοικοῦ αὐτόθι, εἰς τὸ γραφεῖον μου κείμενον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ οἰκίᾳ, εἰς τὴν πλατείαν τοῦ Ὁθωνος, μὲ προσεκάλεσεν, ἵνα μεταβῶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Γερασίμου Ζαλογγίτου ἀσθενοῦντος, νὰ τοῦ συντάξω δημοσίαν διαθήκην. Ὁ ὑποφαινόμενος Συμβολαιογράφος Ἀθανάσιος Παππαλουκάς μεταβὰς ἀμέσως εἰς τὴν διαληφθεῖσαν οἰκίαν κ(αἰ) παρουσιασθεὶς ἐνώπιόν μου προσωπικῶς ὁ εἰρημένος Κύριος Γεράσιμος Ζαλογγίτης, ἀρχιμανδρίτης κ(αἰ) ἐπιτηρητῆς τῆς ἐνταῦθα ἐπισκοπῆς Ἀκαρνανοαιτωλίας, κάτοικος ἐνταῦθα μὲ εἶπε δια ζώσης αὐτοῦ φωνῆς, ὅτι θέλω νὰ συντάξω Δημοσίαν Διαθήκην ἐπὶ παρουσία κ(αἰ) τῶν παρόντων Μαρτύρων Κυρίων Σωτηρίου θερινοῦ, κτηματίου, Καλοῦσίου Ἀλεξανδρίδου οἰκονομικοῦ ὑπαλλήλου, Κῶνστα Μαχαλιώτου, κτηματίου κ(αἰ) Ἀνθίμου ἱεροδιακόνου Μουσικοῦ, κατοίκων πάντων Μεσολογγίου, πολιτῶν Ἑλλήνων γνωστῶν μὰς ἀπάντων τοῦ τε διαθέτου κ(αἰ) τῶν μαρτύρων, κ(αἰ) ἀνωτέρων πάσης ἐξαιρέσεως κ(αἰ) ἀπάντων ὄλων ἐν γένει ἐκ τῆς ἐνορίας τοῦ ἁγίου Σπυριδῶνος. ὁ Διαληφθεὶς Διαθέτης Κύριος Γεράσιμος Ζαλογγίτης εἶπεν ἐνώπιόν μου κ(αἰ) τῶν μαρτύρων (ὀρκισθέντων ἀμέσως ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὅτι θέλουν φυλάξῃ μυστικὸν πᾶν ὅτι ἀκούσωσιν ἐκ στόματος τοῦ Διαθέτου μέχρι τῆς ἀποβιώσεώς τοῦ) ὅτι |1v| ἀσθενῶν πρὸ πολλοῦ κ(αἰ) ἔχων εἰσέτι τὰς φρένας μου σῶας κ(αἰ) τὸν νοῦν μου καθαρὸν, φοβούμενος κ(αἰ) τὸν θάνατον, ἐπιθυμῶ νὰ δώσω τὰς εὐχὰς μου κ(αἰ) τὴν συγχώρεσιν πρὸς ἅπαντας τοὺς Χριστιανοὺς κ(αἰ) ἐπομένως νὰ διαθέσω τὴν περιουσίαν μου. Ἴδων ὁ ὑποφαινόμενος συμβολαιογράφος τὸν εἰρημένον διαθέτην ἀσθενοῦντα μὲν ἐπὶ κλίνης, ἔχοντα δὲ τὰς φρένας τοῦ Σῶας κ(αἰ) τὸν νοῦν του καθαρὸν, κ(αἰ) οὕτω ἴδοντες κ(αἰ) παρατηρήσαντες κ(αἰ) οἱ ἄνω εἰρημένοι μάρτυρες μὲ ἐβεβαίωσαν περὶ τῆς διανοητικῆς ὑγειοῦς αὐτοῦ καταστάσεως κ(αἰ) ἀφοῦ ἐξῆλθον πάντες οἱ συγγενεῖς κ(αἰ) σύνοικοι τοῦ διαθέ-

²⁸ Βλ. Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, Συλλογὴ Ἐλευθερίου Μίχα. Ἡ μεταγραφὴ ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνες τῆς διπλωματικῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων· διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου, ἐνῶ κεφαλαιογραφήθηκαν σιωπηρὰ τὰ κύρια ὀνόματα.

του ἐκ τοῦ δωματίου, ἔνθα κεῖται ὁ διαθέτης ἀσθενὴς κ(αι) τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐδόθη ὁ λόγος εἰς τὸν εἰρημένον διαθέτην Κύριον Γεράσιμον Ζαλογγίτην, ἀρχιμανδρίτην, ὅστις ἤρξατο νὰ ἐκφράζηται ὡς ἐφεξῆς. Διορίζω, ἀφίνω κ(αι) ἐγκαθιστῶ κληρονόμον μου μετὰ τὸν θάνατόν μου τὸν ἀδερφόν μου Ἀντώνιον Ζαλογγίτην εἰς ὅλην τὴν κινητὴν κ(αι) ἀκίνητον περιουσίαν μου κειμένην ἐνταῦθα, οἶον τὴν οἰκίαν μου μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ κινητῶν πραγμάτων κ(αι) μὲ τὴν περιοχὴν τῆς. Διορίζω δε τὸν αὐτὸν κληρονόμον μου νὰ δώσῃ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἄλλους ἀδερφοὺς μου ἀνὰ τάλληρα δίστηλα ἑκατὸν ἀρ. 100 εἰς ἓνα ἕκαστον τούτων, πρὸς δὲ εἰς τὸν ἀνεπιόν μου Σεραφεῖμ ὅμοια τάλληρα ἐξήκοντα ἀριθ. 60. Διορίζω πρὸς τούτοις τὸν αὐτὸν κληρονόμον μου νὰ ἐκτελέσῃ κ(αι) ἐκπληρώσῃ καθολοκληρίαν ὅλα τὰ ψυχικὰ μου χρέη ἀναλόγως τῆς ἱεροσύνης μου. Ἐρωτήθη ἂν ἔχῃ νὰ προσθέσῃ ἄλλο τι κ(αι) ἀπεκρίθη δὲν ἔχει. Ἐπενθυμήθη ἐὰν θέλῃ ν' ἀφήσῃ ἐλεημοσύνην εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα κ(αι) ἀπεκρίθη |2r δὲν ἔχει κ(αι) πάλιν ἠρωτήθη ἂν ἔχῃ ἄλλο τι νὰ προσθέσῃ κ(αι) ἀπεκρίθη δὲν ἔχει. Ταῦτα πάντα ὡμολογήσας ὁ διαληφθεὶς διαθέτης ὡς εἰς ἀπόδειξιν συνέταξε κ(αι) τὴν παροῦσαν δημοσίαν διαθήκην, ἣτις ἀναγνωσθεῖσα εὐκρινῶς κ(αι) μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον αὐτοῦ κ(αι) τῶν μαρτύρων, ἐβεβαιώθη κ(αι) ὑπεγράφη πάρ' αὐτοῦ, προσυπεγράφη δε παρὰ τῶν μαρτύρων ἀφοῦ πρῶτον ἢ παροῦσα διαθήκη ἐδώθη εἰς χεῖρας τῶν και τὴν ἀνέγνωσαν κ(αι) μηδεμίαν ἑκάμον παρατήρησιν κ(αι) παρ' ἐμοῦ τοῦ συμβολαιογράφου.

Ο διαθέτης
ἀρχιμανδρίτης Γεράσιμος Ζαλογγίτης

Οι μάρτυρες
Σ. Θερινός
Κ. Ἀλεξανδρίδης
Κ. Μαχαλιώτης
Ἱερ. Ἄνθιμος Μουσικὸς

Ο Συμβολα(ιογράφ)ος Μεσολογγίου
(Τ.Σ.) Ἀθ. Παπαλουκάς

ὅτι ακριβῆς ἢ ἀντιγραφή ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 25 Ἰουνίου τοῦ 1851 πεντηκοστοῦ πρώτου ἔτους

Ο Συμβολαιογράφος Μεσολογγίου
(Τ.Σ.) Ἀθ. Παπαλουκάς

Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ δημοσίᾳ συνεδρίασει τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐν Μεσολογγίῳ Πρωτοδικῶν τὴν 25 Ἰουνίου 1851

ασθενοῦντος τοῦ προέδρου
ο προεδρεύων δικαστῆς
Π. Χρυσανθακόπουλος

ὁ Γραμματεὺς
Ιω. Χ. Σακογιάννης

ὄτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον
Μεσολ. τήν 28 Ἰουνίου 1851
ὁ ὑπογραμματεὺς Π. Ἀτμεραζιάδης

Αρχειακές πηγές

Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, Αρχείο Ε. Λαδιά, Συμβολαιογράφος Χ. Γερογιάννης, Κώδικας πράξεων 1853-1867.
Τμήμα ΓΑΚ Πρέβεζας, Συλλογή Ελευθερίου Μίχα.

Πηγές – Βιβλιογραφία

- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Παναγιώτης, 1960, *Βιογραφική συλλογή λογίων της Τουρκοκρατίας*, Εισαγωγή-Επιμ. Κ. Θ. Δημαράς, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα
- ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Παναγιώτης, 1857, *Χρονογραφία της Ηπείρου τών τε ομόρων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854. Περιέχουσα και Τοπογραφικόν Πίνακα αναπτύσσοντα την Πολιτειογραφικήν, Ιστορικήν και Γεωγραφικήν κατάστασιν των εν τω κειμένω ενδιαλαμβανομένων Επαρχιών, Πόλεων, Κομών και Θέσεων, προς δε τούτοις και ακριβή Στατιστικήν Έκθεσιν πάσης της Ηπείρου. Διηρημένη εις τόμους δύο, τ. 2*, Εκ του Τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις
- ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ Θεόδωρος, 1851, *Ιστορία της Ρωσσιακής Εκκλησίας*, συγγραφέισα μεν Ρωσσιστί και το δεύτερον εκδοθείσα τω 1848ώ έτει εν Πετρουπόλει. Μεθερμηνευθείσα δε εις την ημετέραν φωνήν υπό Θεοδώρου Βαλλιάνου, Συνταγματάρχου του Μηχανικού της Ελλάδος, Εκ του Τυπογραφείου Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφώς, Εν Αθήναις
- ΒΑΣΙΛΑΣ Ηλίας Β., 2012, *Απαντα*, Επιμ. Νίκος Δ. Καράμπελας, Δήμος Πρέβεζας – Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φιλάρετος Απ., 1958, *Οι εν τη Ιερά Μητροπόλει Πρεβέζης διατελέσαντες αρχιερατικοί επίτροποι από του έτους 1854 μέχρι σήμερα*, *Ηπειρωτική Εστία* Ζ' /78, 766-772.
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φιλάρετος Απ., 1959, *Η Ιερά Μονή Ζαλόγγου*, Αθήνα
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φιλάρετος Απ., 1971, *Ιωσήφ ο Ρωγών και Κοζύλης εθνομάρτυς της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, *Θεολογία* 42, 239-254
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φιλάρετος Απ., 1972, *Τα ελευθέρια: Τόμος αναμνηστικός επί τη εκατονπεντηκονταετηρίδι της εθνεγερσίας*, Ι. Μητρόπολις Νικοπόλεως, Αθήνα
- ΒΙΤΑΛΗΣ Φιλάρετος Απ., 1980, *Ο Κώδιξ της Θεοφανείου Σχολής Πρεβέζης*, *Ηπειρωτική Εστία* ΚΘ' /333-335, 36-41
- ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ Μάρω, ΜΕΓΑΡΙΑΔΗΣ Βασίλης & ΜΠΙΣΣΑ-ΣΤΑΦΥΛΑΚΗ Βάσω, 2004, *Οδωνυμικά Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου – Η σημασία των ονομασιών των οδών και πλατειών*, Μεσολόγγι

- ΚΑΡΥΔΗΣ Σπύρος Χρ., 2019, Η Λευκάδα και οι ηπειρωτικές πόλεις του βενετικού Stato da Mar στην απογραφή ναών και μονών του 1788-1789, *Περί Ιστορίας* 9, 51-165
- ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ Καλλίνικος, 1837, *Υπομνήματα περί της Επαναστάσεως της Ελλάδος από το 1820 μέχρι του 1823*, συγγραφέντα παρά του Μητροπολίτου Π. Πατρών Γερμανού και εκδιδόμενα παρά του Κυρίου Καλλινίκου Καστόρχη Σχολάρχου Καλαμών, Εκ της Τυπογραφίας Πέτρου Μαντζαράκη, Εν Αθήναις
- ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ [1850], *Κατάλογος των συνταξιοδοτούμενων εκ του Υπουργείου των Εσωτερικών*, [Αθήνα]
- ΚΩΝΣΤΑΣ Κωνσταντίνος Σ., 1954, Η κυρά-Βασιλική στην Αιτωλία, *Ηπειρωτική Εστία* Γ' /23, 259-263
- ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ Εμμανουήλ, 1960, Η επαναστατική κίνηση των Ελλήνων κατά τον Δεύτερον επί Αικατερίνης Β' Ρωσοτουρκικόν πόλεμον (1787-1792). Λουδοβίκος Σωτήρης, *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας* 14, 33-155
- ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Σπυρίδων Α., 2021, Άγνωστοι Πρεβεζάνοι αγωνιστές του 1821 (υπό έκδοση)
- ΣΤΑΜΟΥΛΗ Ρόδη-Αγγελική, 2010, Ειδήσεις για την παιδεία στην Πρέβεζα (δεύτερο μισό 18ου – αρχές 19ου αιώνα), στο: Μ. ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ & Χ. ΣΤΑΥΡΑΚΟΣ (Επιστ. Επιμ.), *Πρέβεζα Β'. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την Ιστορία και τον Πολιτισμό της Πρέβεζας (16-20 Σεπτεμβρίου 2009)*, τ. 1, Πρέβεζα, 307-314
- ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ Θεόκλητος, 1845, *Η Καινή Διαθήκη μετά υπομνημάτων αρχαίων*, εκδιδόμενη υπό Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τ. 7, *Περιέχων την Αποκάλυψιν του Ιωάννου*, Εκ της Τυπογραφίας Νικολάου Αγγελίδου, Εν Αθήναις
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Αμβρόσιος, 1839, *Επιτομή της ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος, αρχομένη από τον έτος 1715, και λήγουσα το 1837*. Διηρημένη εις τόμους τρεις, Συγγραφέισα παρά Αμβροσίου Φραντζή Πρωτοσυγκέλλου της πρώην Χριστιανουπόλεως επαρχίας (Αρκαδίας), και εκδοθείσα παρ' αυτού προς χρήσιν των Ελλήνων, προσφωνηθείσα δε τω μεγαλειοτάτω Βασιλεί της Ελλάδος Όθωνι τω Α', τ. 2, Εκ της Τυπογραφίας Η Βιτόρια του Κωνστ. Καστόρχη και Συντροφίας, Εν Αθήναις